

Последният диалог на Макарий Велики

С. Г. Алферов, служител на Отдела за външни църковни връзки на Московската Патриаршия, член на Комисията за диалог между Руската Православна Църква и Коптската Църква

През 2021 г. монасите от манастира на преподобния Макарий Велики в Нитрийската пустиня (Коптска Църква, Египет) извършиха забележително откритие. По време на проучването и дигитализацията на пазените в манастирската библиотека манускрипти бяха открити два неизвестни досега древни ръкописа на коптски език, които от този момент официално се числят в библиотечния каталог на обителта като «Ръкопис № 383» и «Ръкопис № 384».

Това са две части на един и същи текст, написан преди около 1630 години, което практически съвпада с датата 391 г., когато според преданието се е упокоил първият игумен на обителта и един от основателите на египетското монашество – преподобният Макарий Велики.

Текстологичният анализ, направен с участието на специалисти от Института за коптски изследвания в Кайро, показва, че тези ръкописи не са нищо друго освен последното направено приживе духовно наставление на преподобния Макарий, записано от учениците му. Именно затова текстът получи името «Последният диалог на преподобния Макарий Велики», което в този контекст означава беседа, обръщане на светеца към учениците му.

По благословение на Коптския Патриарх Тавадрос II в рамките на дейността на Комисията за диалог между Руската Православна Църква и Коптската Църква бе направен превод на новооткрития паметник на руски език с последващо литературно редактиране. Това е първото издание на това съчинение.

Екземплярите от първоначалния и засега ограничен тираж на книгата бяха доставени в Русия от делегацията на игумени и монаси от Коптската Църква, която беше в Русия от 23 август до 1 септември 2021 г.

Монах от манастира на преподобния Макарий Велики дигитализира ръкописите

Коптският Патриарх Тавадрос II

Публикуваното по-долу произведение, което е по същество кратко изложение на основите на

благочестивия християнски живот, поражая с простотата си и същевременно с дълбочина на мисълта, съдържа никога не губещи актуалност духовни съвети и несъмнено ще се радва на жив интерес от страна на широк кръг читатели.

Последният диалог на преподобния Макарий Велики

Веднъж старците от Нитрийската планина [1] поканили преподобния Макарий при себе си: «Посети ни, искаме да те видим преди да си заминеш при Господа». Когато той дошъл, събрали се всички братя. И го молели монасите: «Отче, кажи ни слово».

И той казал: «О, деца мои възлюбени, да въздадем слава на светиите. Ние трябва да ревнуваме за подвига на светиите, за това как те са се удостоили с блаженство в Царството Небесно. Защото те не са купили това за пари, но, както знаем, са подражавали на подвига на светиите, които са ги предхождали. Те придобили нестяжание, смирение на душата, сърце съкрушено в молитва, любов към всички хора и страх Божи, който никога не напускал сърцата им и с това прогонвали гнева. Това са добродетелите на душата.

Те отхвърлили всички похоти телесни, гладували и изпитвали жажда, не се радвали на нищо светско. В този подвиг те се сдобили със слава и приели венеца на Царството Небесно. Те оставили всички похоти на сърцата си заради Господа, и взели кръста си, и Го последвали, и нищо друго не ги отделяло от Неговата любов.

Ние нямаме толкова съвършена и пълна любов към Бога като нашите свети отци. Обичащите искрено Бога с чиста любов, без измама или лицемерие, нищо не отделя от Божията любов – ни деца, ни жена, ни брат, ни семейство, ни пари, ни власт. Както Авраам, който искрено обичал Бога, не пощадил сина си Исаак, когато Бог му заповядал да го принесе в жертва, но Го послушал и направил това, което му било наредено. И както светите мъченици, които предпочели любовта към Бога пред временния живот и търпеливо понасяли страдания, проливайки кръвта си. От любов към Бога, която имали, те изпълнили думите на апостол Павла: «Кой ще ни отлъчи от любовта Божия: скръб ли, притеснение ли, или гонение, глад ли, или голотия, опасност ли, или меч?... Защото аз съм уверен, че ни смърт, нито живот, ни Ангели, ни Власти, нито Сили, ни настояще, нито бъдеще, ни височина, ни дълбочина, нито друга някоя твар ще може да ни отлъчи от любовта Божия в Христа Исуса, нашия Господ» (Рим. 8:35, 38-39).

Авраам принася Исаак в жертва. Микеланджело Меризи да Караваджо, 1598 г.

Деца мои, сега това е неразделна част и от нашия живот. Презрели любовта към света и служенето на света и последвали Господа Исуса Христа, ние трябва да Го обикнем повече от

нашите родители, братя, деца и всички останали, за да изпълним заповедите и да държим за добродетелите, подражавайки на благочестието на светиите.

Деца мои, бягайте от греха и бъдете търпеливи до смърт в спазването на заповедите Господни. Не приемайте нашепванията на врага, който ви внушава да нарушите волята Божия, колкото и малка да ви се струва заповедта. Защото нарушаването на всяка от тях предизвиква Божия гняв.

Желая, деца мои, да бъдете винаги храмове на Бога, живеещ във вас (срв. 1 Кор. 6:19). Да обичате винаги ближния и сред вас да няма никой, който да храни зло и омраза срещу брата си, защото сърцето, съзерцаващо зло и омраза, не може да бъде вместилище на Бога. Вие знаете, че ако се обичате помежду си, то тогава и Бог ще пребъдва с вас (срв. Ин. 13:35). Обичайте се, прочее, едни други, за да можете да придобиете всички достойнства на другите добродетели на вашето монашеско звание през всички дни на вашия живот.

Отмахнете от лицата си булото на мрака, който ви пречи да съзрете сладостта [на живота с Христа]. Имайте любов към ближния и познайте достойнството на тази добродетел. Послушайте апостол Павла, как той ви казва, че «вие сте храм на живия Бог» (2 Кор. 6:16). Пазете това в сърцата си и не осъждайте ближния, не го огорчавайте, за да не разгневите живеещия в него Бог. Защото всяка чест, с която човек почита своя брат, е чест, която той въздава на Христа, и да бъде благословен Той!

Свети Павел пише своите послания. Валантен дьо Булон, 1618 – 1620 г.

Точно тъй почитайте и бедния и нуждаещия се, защото така учи Той: «доколкото сте сторили това на едного от тия Мои най-малки братя, Мене сте го сторили» (Мт. 25:40). Моля ви – бягайте от сеешите раздор и осъждане, носещи гибел за вашата душа. Душата, която не приема раздора, отрича сребролюбие и отхвърля похотите на този свят, свети като слънце, защото става свободна от греха. Но ако я надвигат похотите чрез стремежа за осъждане, сеене на раздори, изпадане в завист и печалбарство и вършене на други зли дела, то тогава благодатта отстъпва от нея.

Вие знаете, че ако мъдрият човек падне веднъж в яма, то ще направи всичко възможно, за да не падне в нея отново. Знаете и това, че както змеят е бил съсъд на врага и чрез него Адам е паднал и вкусил смъртта, тъй и злите дела са отворени порти за врага, чрез които погива душата на подвизаващия се. Затуй следва да пазим себе си, за да не станем вместилище на дявола.

Грехопадението на Адам и Ева. Микеланджело Буонароти. Фрагмент от стенописите на Сикстинската капела. 1508 – 1512 г.

Деца мои, пазете вашите уши, за да остават сърцата ви чисти, и избягвайте всяка нечистота, защото много са в наше време вълците, жадни да погубят невинните овци.

И ако някой от вас е сторил грешка и е ранил сърцето на брата си със слово или посял раздор, то той трябва незабавно да се покае и повече да не се връща към това, за да не разпалва огъня пак. И ако някой е чул осъдителни думи за някой брат, то трябва да го оправдае, за да има мир и любов между вас, а думите на Спасителя да родят във вас добри плодове. Блажени миротворците, защото те са синове на Всевишния (срв. Мт. 5:9).

И това знайте, деца мои, че наистина в сърцето на човека има Божествена тайна. Когато сърцето на някой човек е нечисто и нечисти са намеренията му към ближния, вие усещате тази нечистота, колкото и дълбоко да е скрита тя.

Точно тъй и любовта. Ако сърцето на вашия брат ви обича, вие чувствате това и усещате към него ответна любов. И тъй, бъдете фини по душа и чисти по сърце.

Ако някой се смущава от думите на брата си и не проверява истински ли са те или лъжливи, то такъв не бива да скрива смущението си в своето сърце, а още по-малко да му говори сладки слова, вътрешно таейки срещу него злоба. Нечистото сърце поражда ожесточение и омраза и гневи Бога. Затуй, ако някой чуе думи на брата си, които смущават сърцето му, трябва тозчас да му направи забележка за това. Защото ако човек не постъпва така, в него постепенно се заражда омраза, водеща към смърт – и в този живот, и в бъдещия век.

Деца мои, всеки, който понася мъки и неволи, но не ги приема и не се смирява с тях, ще погине. Мъчения ще го сполетят и той ще стане озлобен, печален, унил и безпокоен. Духовното трудене е подобно на царски път, охраняван от стражи ден и нощ. Който избира този път и се придържа неотклонно към него, ще бъде в безопасност. А който е нехаен, самолюбив и без добродетелта на послушанието, е избрал за себе си път труден и изморителен. Всеки, който върви по него, ще се умори и може да погине, защото разбойници дебнат по него. Затова онзи, който е отстъпил от царския път, изпадайки в изкушение, – да се дигне и да се поправи. А за онзи, който е отхвърлил царския път и самоволно е избрал друг, няма нито оправдание, нито лек.

От сърце ви моля – «слънце да ви не залязва гневни» (Еф. 4:26). Нито един от вас да не си ляга, мислейки лошо за брата си в сърцето си. Ами ако го настигне смъртта тази нощ? Ще иде при Господа с осквернено сърце и нечисти мисли и ще изгуби целия си труд, мира и бъдещия живот.

Деца мои, желая ви да засилите служението си на светиите [2] и на болните, да им правите

повече добро. Знайте, че всеки подвиг на всекиго от вас ще му се зачете, било то служение, молитва, поклони, сълзи или пост. Дори една дума, която човек изрича с любов към Бога, или всяка проява на добродетелта – всичко ще ви се зачете. Не бойте се, деца мои, защото нашият Спасител не ни иска никога злото, и всяко наше благодеяние ще Му се открие, кога настъпи време душата ни да се раздели с тялото.

Скъпи мои, уподобявайте се не на онези, които ядат, пият и спят без мярка, а на онези, които се трудят и приемат всичко смирено заради Господа. Затова изпълнявайте възложените ви работи с усърдие и обичайте трудностите. Телесната умора да ви бъде радостна и утешителна. Не се ядосвайте заради нея и се трудете не по принуда, а по добро желание.

Онзи, който желае подвиг, да се стреми към него с радостно сърце, без леност. Блажен е онзи, който се труди винаги с радост в сърцето си, защото за него са отворени райските порти.

Райските порти. Лоренцо Гиберти, 1425 – 1452 г.

А който се подчинява на слабостта на тялото, става с времето чужд на всяка от наченките на добродетелите, приготвени за искрено подвизаващите се. Съмняващият се във възкресението не е способен да приеме небесните дарове и няма в сърцето си нищо освен печал и безкраен мрак.

Каква полза човеку, ако той за кратко време намери утеха в този свят, наслаждавайки се на ядене и пиене и разкошен живот, а след това иде във вечната мъка? (вж. Лк. 12:16-21).

Онзи, който придобива една добродетел, а зарязва другата, е подобен на човек, който, вземайки в ръка пълен с масло светилник и нехаейки за дупката в него, се отправя [нощно време] на път [3]. Крайната цел остава за него недостижима, защото твърде скоро не остава масло в светилника. Така и всеки, който спазва една заповед, но загърбва останалите, се труди напразно.

Бъдете бдителни, за да не ви сполети леност. И не се съблазнявайте от лъжливи мечтания, за да не се уподобите на онзи, който само дава милостиня и, бидейки ленив, вярва, че вече е свободен от изпълнението на другите заповеди. Или на онзи, който смята, че ще бъде спасен само защото е нахранил някого, оказал някому гостоприемство, посетил болен или затворен в тъмница, но при това е оставил всички други заповеди. Или на онзи, който ден и нощ се моли, но няма любов, милосърдие и престъпва останалите заповеди. Не бъдете и като онзи, който непрестанно пости и се лишава от всички земни блага, без да се упражнява в другите заповеди. Или като онзи, който само от леност се стреми уж към въздържание и бедност, бидейки убеден, че поради своето целомъдрие и нестежателност ще бъде спасен. Или като онзи, който, притежавайки телесна чистота, не се отказва от злите мисли, разприте и завистта и смята, че телесната му чистота вече

му е осигурила Царството Небесно.

Ето как онзи, който спазва само някои отделни заповеди, едва ли ще бъде някога спасен от тях, защото заповедите са като верига: достатъчно е да изпадне само едно звено и нищо не остава от нея. Всеки, който пренебрегва дори само една от заповедите, губи всичките си трудове.

Деца мои, разберете тези мои думи, приемоте ги, пазете ги в сърцето си, защото ще дойде време, когато Господ ще изиска от вас плодовете на моите слова, и вие ще потвърдите, че сте ги чули от мен. Не правете думите ми причина за осъждане, защото всичко това е само за ваше спасение и ваша полза.

Погрижете се, деца мои, за спасението на душите си и се обърнете към Господа с чисто покаяние, без лъжа, с плач и молба.

Признавайте слабостите си и не се уподобявайте на неразумните животни, които, веднъж паднали в ямата, пак се връщат към нея. И знайте, че за всекиго от нас е постановено покаяние и то открива всички добродетели на всеки, който го търси. Защото колкото велико е делото на покаянието, толкова велик е и неговият вечен и блажен завършек. И онзи, който се упражнява в покаяние и не оставя сърдечния стремеж към него, ще получи за това велика награда и тъй ще влезне в Царството Небесно.

Чистото покаяние, изповеданието на всички грехове – и телесни, и душевни – е ключ към всички добродетели и начало на всяка праведност. Който го е придобил, си отваря път към изпълнението на заповедите и се уподобява на верния човек, който гради къща на камък (срв. Мт. 7:24-25).

Деца мои, моля грижещия се за вас Господ да не допусне да паднете в лукава съблазън и да се охладите поради сърдечно нехайство, защото това води до отдалечаване от съкрушението, а после и до лишаване от покаяние. Докле живеете в тяло, дръжте здраво покаянието и не му позволявайте да ви напусне.

Помнете, че всеки, който се отказва от покаянието и милосърдието, обръща гръб и на Царството Небесно.

Икона «Царството Небесно». Първа половина на XIX в.

Винаги пребъдвайте в молитва и плач пред нашия Спасител, за да се удостои всеки от вас да чуе думите: «прощават ти се греховете ти» (Мк. 2:5). Нашият Спасител е благ и човеколюбив, Той се радва на нашето покаяние и моли за нас Небесния Свой Отец. Но не изпитвайте добротата на

сърцето Му, падайки отново в грехове, защото напразна ще стане тогава молитвата за вас.

Има ли нещо по-непотребно от онзи, който оставя покаянието и се отдава на отпуснатост и нехайство, погазвайки всички духовни плодове, изпратени му заради великите му усилия и сълзи? И тъй, обичайте се и трудете се Господа ради, защото смирението и усърдието носят на човека истинска утеха, изцеряват всичките му сърдечни недъзи, даряват го с изобилни милости и тогава най-сетне той се удостоява да стане вместилище на Светия Дух.

Да се покаем, прочее, докле ни е дадено време за покаяние. Този час е кратък и трябва да се постареем да го прекараме правилно, преди да ни призват да напуснем това тленно тяло. Не ще приеме Господ дори и добрите дела на онзи, който е завършил живота си в грехове и без покаяние. Да се сещаме за това, за да намерим утеха по време на скръб. А ленивият земеделец, който не сее и не жъне, няма да има с какво да напълни житниците си.

Истина е това, което ви казвам, и затова нека всеки от нас да се подвизава според силите си, за да получи своя венец, даден му според добродетелите му по милост Божия. Моля ви, скъпи мои, да не се товарите с грижите на този свят и да не бъдете като онзи немарлив роб, който заровил в земята сребърния талант на господаря си, без да се потруди ни най-малко (вж. Мт. 25:14-30).

Ние се трудим според силите си, ала и принесият на Благия и Щедър Господ малка жертва не ще изгуби наградата си.

Да се стремим, прочее, да подражаваме винаги на праведниците, съзерцавайки ги във велика слава, и с голямо усърдие да се готвим за кончината си, за да наследим същата благодат като тях.

Деца мои, трудете се сега с всички сили, мислейки за славата, която ще увенчае трудовете ви. Грижете се за това да не изгубите благодатта. В Посланието на светия апостол Павел се казва: «Плътските помисли са смърт, а духовните – живот» (Рим. 8:6). Да бъдат помислите ни духовни, за да наследим блаженството и да живеем вечно.

Проповед на апостол Павел. Книжна миниатюра от IX в.

Деца мои, давам всекиму от вас заповед да не пристъпва към съкровенията тайнства [църковни], преди да се е помирил с всички. Ако ли пък някой е обиден на брата си, да побърза да се помири с него, като го помоли за прошка и му се поклони до земята, и едва тогава да пристъпва към тайнствата. Знайте, че любовта между братята и взаимното примирение на сърцата им е благословение, в което е цялата пълнота на благодатта.

Гневът, злобата, укорите, завистта, омразата, кражбата, лицемерието са козни на проклетия враг. Всеки, когото преследва една от тези страсти, става подобен на дявола. Затуй онзи, който желае спасението си, да бяга от всички тези пороци. Знайте, че нашият Спасител не воюваше с дявола, превъзнасяйки се със Своята Божественост, но бе смирен дотогава, докато врагът не бе посрамен. Господ ни научи и нас да се борим с врага по същия начин, докле не го победим. Да се учим на смирението на нашия Учител и да удържим победа.

Скъпи мои, да бъдем чужди на този свят, за да се удостоим с вечните блага.

Първият грях в рая бе чревоугодието.

А първото дело, което извърши Спасителят подир Своето Кръщение, бе четирийсетдневният пост, и врагът бе повален. И тъй, да се затичаме към това, на което ни научи Спасителят, – да пристъпим към пост, подражавайки на Неговия подвиг. Да засилим поста и ще получим още по-голяма награда.

Знайте, че Светата Четиредесетница е квас за цялата година, и затова трябва да постим с голямо внимание. Защото ако квасът изгуби своята сила, ще се похаби и цялото тесто.

Светата Четиредесетница. Икона от първата трета на XV в.

Постът е свързан с няколко известни вам добродетели, но те донасят плод само когато се съчетаят заедно. Бъдете внимателни, не пренебрегвайте поста, и враговете, които ви завиждат и се стремят да погазят вашите добродетели, няма да могат да ви сторят вреда. А колкото повече пренебрегваме поста, толкова по-голяма щета ще ни нанесат.

Затуй и в дните на хамсина [4], ако не можете да постите и да правите земни поклони, то поне будувайте и прилежно четете Светото Писание. Извършвайте своето служение с всяко внимание и страх [Божи], не избягвайте посещението на храма. Знайте, че ангел Божи, дарен с особена благодат, знае кой е достоен [в своя духовен живот], и му се радва, и го благославя. А за недостойните той тъгува и скърби.

Деца мои, бъдете внимателни: да не дръзнете да пристъпите към Светите Тайни, ако по някаква причина се опасявате, че те ще ви послужат за осъждане и за погибел (срв. 1 Кор. 11:29-30). Не закъснявайте за църковна служба, слушайте псалмите, и хвалебните песнопения, и Светото Писание, преди да пристъпите към приобщаване с Тялото Христово и Животворящата Му Кръв. Това тайнство прогонва от душата всички сили на мрака и очиства сърцата ви от всяка нечистота

според словото на Спасителя: «Който яде Моята плът и пие Моята кръв, пребъдва в Мене, и Аз в него» (Ин. 6:56).

А над оногова, който е небрежен и с упорство не приема Тялото и Кръвта Христови, ще възтържествуват силите на мрака. Те ще осквернят сърцето му и ще го отдалечат от благодатта, дарена от Спасителя.

И тъй, не трябва да оставяме в себе си пороците и лошотиите, които ни пречат да се приобщим със Светите Тайни с чисто сърце и душа. Нека прочее винаги се съединяваме с Христа, защото Той ни освобождава от властта на врага.

Будувайте духом и се изпълвайте с вяра, за да можете да се доближите до Господа с чисто сърце и добри дела без лицепритие, да влезнете достойно в Горния Йерусалим и да получите нетленни венци. И блажен онзи, който намери нашия Спасител Иисус Христос, Комуто слава с Неговия Отец и Светия Дух вовеки веков. Амин».

И накрая рече: «Братя, да заплачем и да изтекат сълзи от очите ни сега, преди да отидем там, гдето напразно изгарят те нашите тела».

И заплака тогаз преподобният Макарий, и всички почнаха да плачат заедно с него, и паднаха по очи с думите: «Отче, моли се за нас».

Бележки

1. Нитрийската пустиня.
2. В този контекст – на събратята-монаси.
3. Имат се предвид маслените светилници, използвани в древността от хората, за да се придвижват нощно време. Същият образ се използва и в евангелската притча за десетте девици (Мт. 25:1-13).
4. Пясъчна буря, продължаваща около 50 дни и съпроводвана от изтощителна жега. В Египет това явление обикновено се случва напролет, рядко съвпадайки с Великия пост.